

Rodos'ta
Hamza Bey
Camii'nin
plan
ve kesiti

dir. Fakat çokgen biçimli kürsü kısmından gövde yuvarlağına geçişi sağlayan pabuçta bulunan yayvan baklavaların genellikle XVI. yüzyılın ilk yarısına kadar yapıldığı bilindiğine göre bunlar caminin de tarihlenmesine yardımcı olur.

Artık cemaati olmayan Hamza Bey Camii gurbetteki pek çok Türk eseri gibi kaderine terkedilmiş bir halde bulunmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

H. Balducci, *Rodos'ta Türk Mimarisi* (trc. Celâlettin Rodoslu), Ankara 1945, s. 85-86, rs. 67; Zeki Çelikkol, *Rodos'taki Türk Eserleri ve Tarihçe*, Ankara 1992, s. 79, rs. 225-227.

SEMAVİ EYİCE

HAMZA BEY CAMİİ

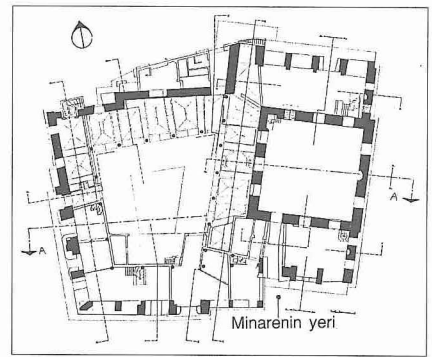
**Yunanistan'ın
Selânik şehrinde
XV. yüzyılda yapılmış cami.**

Evelce adı Hamidiye bulvarı olan ve şehri doğudan batıya boydan boya geçen Egnatia caddesinin kenarında eski çarşı bölgesinin içinde inşa edilmiştir. Cami, içindeki üç satırlık Arapça kitâbeden öğrenildiğine göre Hamza Bey'in kızı Hafsa (Hafize) Hatun tarafından 872 (1467-68) yılında yaptırılmıştır. Ancak Hamza Bey'in kimliği hususunda karanlık noktalar bulunmaktadır. Hamza Bey hakkında küçük bir monografi yazan Ali Ziya Topaç, onun II. Murad ve Fâtih Sultan Mehmed dönemlerinde önemli hizmetleri olan ve Eflak Beyi Vlad Tepeş'e elçi olarak gönderildiğinde kazığı vurularak şehid edilen Hamza Paşa ile aynı kişi olduğunu ileri sürer. Ekrem Hakkı Ayverdi ise XV. yüzyılda sayıları fazla olan Hamza bey veya

paşalardan herhangi birini tercih etmemiştir. Halk arasında Kazıklı Voyvoda olarak bilinen Vlad Tepeş Hamza Paşa'yı 866'da (1462) şehid ettiğine göre kıyı tarafından 872'de (1467-68) onun hâtırına bir cami yaptırılmış olması mümkündür.

Hamza Bey Camii Selânik şehrinin en kalabalık semtinin ortasında bulunuyordu. Bir Yunanlı araştırmacı, Hafsa Hatun'un yaptırdığı caminin küçük bir mescid olduğunu ileri sürer. *Menâzırü'l-avâlim* adlı eserinde Trabzonlu Âşık Mehmed, Hamza Bey Camii hakkında bilgi vermek ve camiyi vakfedenin Hafsa Hatun olduğunu, Taşköprizâde Kemâleddin Mehmed Efendi'nin Selânik kadısı olduğu 1001 (1592-93) yılında, kendisine bu şehrin vakıflarını kontrol ve tescil görevini verdiği sırada vakfiyesini incelediğinde caminin Hamza Bey'in kızı Hafsa Hatun tarafından yaptırılmış olduğunu tesbit ettiğini yazmaktadır. Cami halk arasında Hafsa binti Hamza Bey adıyla anılırken sonraları kurucusunun babasının adıyla anılır olmuştur. Âşık Mehmed ayrıca, bu ibadet yerinin sadece bir mescid olarak tasarlandığını ve ufak ölçülerde kubbeli olarak yapıldığını, fakat şehrin gelişerek büyümesi üzerine burada cuma namazı kılınması gerekince üç tarafından genişletilerek bir de avlu eklendiğini bildirir (bk. *Menâzırü'l-avâlim*, vr. 302^b-303^a; Babinger, *Aufsätze und Abhandlungen*, II, 48).

Caminin bu tesbitten yaklaşık yirmi beş yıl sonra son derece harap bir duruma düştüğü anlaşılmaktadır. Bunun se-

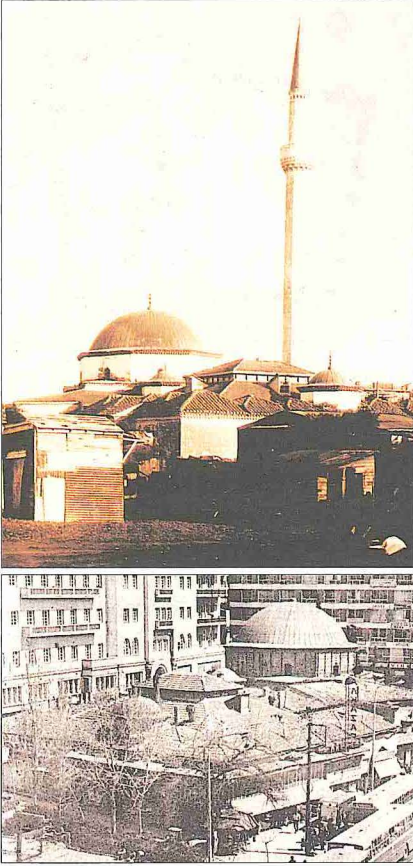

Selânik'te Hamza Bey Camii'nin planı

bebinin zeile mi yoksa yangın mı olduğu bilinmemektedir. Camide bulunan 1028 (1619) tarihli iki beyitlik Arapça bir kitâbe binanın bir kapıcıbaşı tarafından ihya ettirildiğini haber verir. Vaktiyle Berlin'de Staatsbibliothek yazmaları arasında bulunan (Hamilton, nr. 344), şair ve vak'anüvis Mehmed Nergisî Efendi (ö. 1635) tarafından yazılan Hamza Bey Camii'ne ait vakfiye sûreti Franz Babinger tarafından metni ve Almanca tercümesiyle birlikte yayımlanmıştır (bk. bibl.). 21 Rebîülevvel 1029 (25 Şubat 1620) tarihli bu belge, Seyyid Gazi oğlu kapıcı Mehmed Bey'in Selânik'te Hamza Bey'in bütünüyle harap olan, üstü ve duvarları yıkık halde bulunduğundan ibadet edilemez durum-

Âşık Mehmed'in
Menâzırü'l-
avâlim adlı
eserinde
Selânik
Hamza Bey
Camil'nden
bahseden
sayfalar
Süleymaniye Ktp.,
Esad Efendi,
nr. 2421,
vr. 302^b-303^a)

[illegible]

Selânik'teki Hamza Bey Camii ve caminin minareli halini gösteren eski bir fotoğraf (Semavi Eyice fotoğraf arşivi)

daki caminin içini ve dışını mükemmel biçimde yenilediğini haber vermektedir.

Evliya Çelebi, 1078 Ramazanında (Şubat 1668) Selânik'i ziyaretinde kalabalık bir cemaate sahip kubbeli güzel bir bina olduğunu yazdığı Hamza Bey Camii'ni de ziyaret ederek bir kitâbesinin kopyasını kitabına geçirmiştir. Ancak Selânik'teki Türk eserlerine ilgi göstermeyen yabancı seyyahlar bu camiden hiç bahsetmezler. Balkan Savaşı'ndan az önce Selânik tarihi hakkında etraflı araştırmalar yapan Rumen O. Tafrali, şehrin topoğrafyasına dair olan kitabında bu eseri kısaca anarak avlu revaklarında görülen sütun başlıklarının Bizans asıllı olduğunu söyler. Bu konu sonraları işlenerek Türkler'in XVI. yüzyıl sonlarında II. Selim döneminde bu şehirdeki Bizans yapılarını yıktıkları ve mimari unsurlarını kendi binalarında kullandıkları iddiasına temel yapılmıştır.

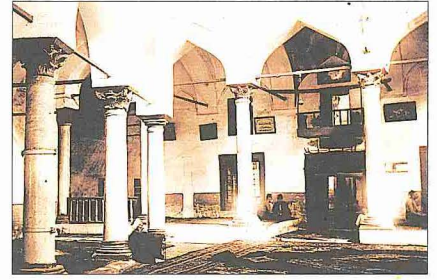
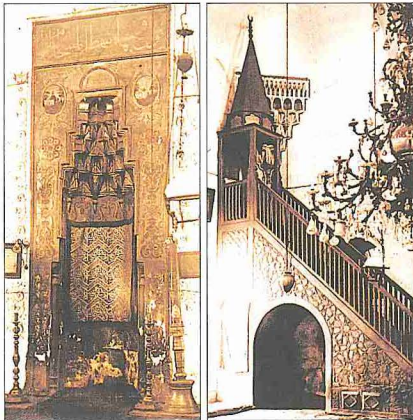
Balkan Savaşı'nda Selânik kaybedildikten sonra Hamza Bey Camii de sahipsiz

kalmış, buradaki bütün camilerde olduğu gibi minaresi yıktırılmış ve ana caddenin kenarında bulunduğu avlu revakları dükkân haline getirilerek ibadet mekânı da sinema salonu yapılmıştır. 1953'te bu durumda olan mâbed daha sonra ufak çapta bir restorasyon görmüştür. M. Kiel 1970'te ve Ph. Bakhtsevanou 1985'te bu esere dair birer araştırma makalesi yayımlamışlardır (bk. bibl.). 1978 yılındaki zelzelede zarar gören yapının bir bölümü günümüzde (1997) mağaza olarak kullanılmakta ve çökme tehlikesi olan kısımları iskeleye alınmış bulunmaktadır.

Hamza Bey Camii'nin harimi kare planlı olup üstü, geçiş köşe trompları ile sağlanmış tek kubbe ile örtülüdür. Trompların alt uç başlangıçlarındaki üçgen dolguları mukarnaslardır. Kurşun kaplı kubbe pencereli, sekiz köşeli bir kasnağa oturur. Mermer sütunlu son cemaat yerinin orta bölümü kubbeli, yanlarda olanlar çapraz tonozludur. Caminin XVI. yüzyılda büyütülmesi sırasında iki yanına birer kanat eklenmiş olduğu anlaşılmaktadır. Kible duvarında mihrapları bulunan bu kanatlar dikdörtgen planlıdır. Sağdaki (güney tarafı) kanadın planı bozulmuş ve düzensiz bir biçim almıştır. Bu kanadın dışında bulunan minarenin esas cami yapısının uzağında yer alması şaşırtıcıdır.

Cami, Türk döneminde şehrin iki ana caddesinin köşesindeki kavşakta kibleye dönük olarak yerleştirildiğinden önüne ilâve edilen avlu ve revakları yamuk bir plana göre inşa edilmiştir. Revaklarda

Hamza Bey Camii'nin bugün mevcut olmayan mihrap ve minberi (Semavi Eyice fotoğraf arşivi)

Hamza Bey Camii'nin avlu ve son cemaat yerini gösteren eski bir fotoğraf (Semavi Eyice fotoğraf arşivi)

kullanılan sütunlar ve bunların başlıkları devşirme olup aralarında hayvan şekilleriyle süslü olan da vardır; ancak baklavalı Türk başlığı taşıyanlar da görülür. Geç bir dönemde avlunun üstü bir çatı ile örtülmüştür. Çok düzensiz bir planı bulunan avlu etrafındaki gözlerin üzerleri aynalı tonozlarla kapatılmış, sonraları bunların her biri dükkân haline getirilmiştir.

Hamza Bey Camii'nin, günümüzde hiçbir izi kalmayan ve Rumeli'deki bütün benzerleri gibi çok uzun olan gövdesi pahlı minaresi kesme taştan yapılmıştı. Selânik elden çıktıktan sonra bir süre daha ibadethâne olarak kullanılan caminin kubbesindeki kalem işleri, içindeki yazı levhaları ve şamdanlar eski fotoğraflarda görülür. Mihrapla geç bir dönem işi tesiri bırakan geçmeli ahşap minber de yok olmuştur.

BİBLİYOGRAFYA :

Âşık Mehmed, *Menâzirü'l-avâlim*, Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 2421, vr. 302b-303a; Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, VIII, 158; O. Tafrali, *Topographie de Thessalonique*, Paris 1913, s. 191, lv. 32; F. Babinger, "Ein Türkischer Stiftungsbrief des Nerkesi vom Jahre 1029/1620", *MOG*, I, 151-166; aynı makale: *Aufsätze und Abhandlungen zur Geschichte Südosteuropas und der Levante*, München 1966, II, 38-50 (Âşık Mehmed'in metniyle birlikte); Ali Ziya Topaç, *Hamza Bey Tarihi, Sinop ve İzmir Fatih*, Bursa 1949; Ayverdi, *Avrupa'da Osmanlı Mimâri Eserleri IV*, s. 259-260; B. Dimitriadis, *Topographia tes Thessalonikes kata ten epokhes tes Tourkokratias 1430-1912*, Thessaloniki 1983, s. 323-324; Semavi Eyice, "Yunanistan'da Türk Mimâri Eserleri", *TM*, XI (1954), s. 169-170; M. Kiel, "Notes on the History of Some Turkish Monuments in Thessaloniki and Their Founders", *BS*, XI (1970), s. 131-132; Ph. Bakhtsevanou, "To Hamza Bey Tzami apo to arkhiko Mescid tes Hafsa", *He Thessaloniki*, I, Thessaloniki 1985, s. 391-411.

